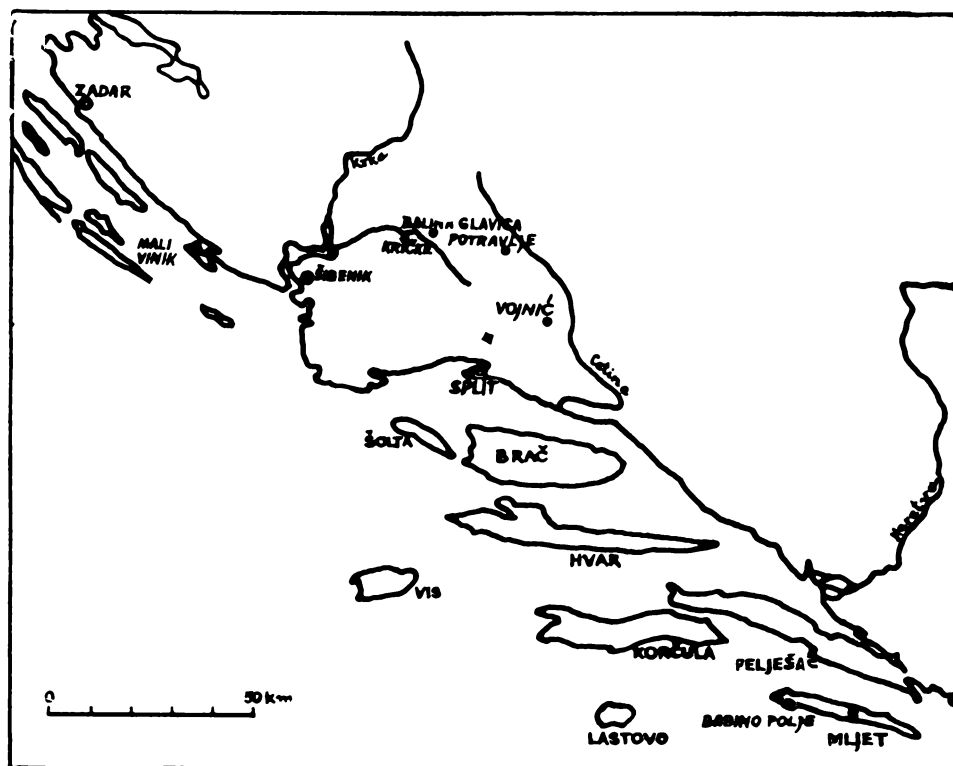

Ivan MAROVIĆ

NEKOLIKO NALAZA IZ HALSTATSKOG PERIODA U DALMACIJI

Einige Funde aus der Hallstätterperiode in Dalmatien

Tokom vremena u Prahistorijskoj zbirci Arheološkog muzeja u Splitu sakupljen je znatan broj artefakata, koji je široj stručnoj javnosti ostao nepoznat. Da bismo taj propust otklonili, izabrali smo ovog puta, kao temu

Sl. 1. — Abb. 1.

našeg rada, nalaze iz kasnog brončanog i početka željeznog doba otkrivene na području Dalmacije u toku posljednjih pet-šest decenija (sl. 1). Nadamo se da ćemo i ovim skromnim prilogom pomoći što boljem i potpunijem upoz-

navanju stanja i problema koji se nameću u periodu prelaska iz brončanog u željezno doba na našem području.

1. MALI VINIK

Otočić Mali Vinik nalazi se na sjeverozapadnoj strani otoka Murtera, upravo u uvali između dva rta. Gradine i Crnikovca, s još dva otočića zvana Veliki Vinik i TEGINA, od kojih je Mali Vinik najmanji i otoku Murteru najbliži (sl. 1). Prema geografskoj karti u Pomorskoj enciklopediji s. v. Murter,¹⁾ gledajući na današnje dubine između Malog (—1,80 m) i Velikog Vinika (—1,50 m) može se pretpostaviti, da su ova dva otočića bila spojena s Murterom, odnosno da je dubina bila još i manja kad je ovaj nalaz, o kojem će biti govora, dospio u zemlju.

Osim ovog nalaza za čovjekov boravak na Murteru u prahistorijsko vrijeme svjedoči grobni nalaz iz neke gomile u 1938. god. nedaleko sela Jezera, na lokalitetu Podjasenovac²⁾ o čemu — na žalost — nemamo pobližih podataka. Nema sumnje da će se na otoku nalaziti još kamenih gomila sudeći prema onom što nam kaže Stošić, kako se i na »Vel. Kornatu i drugim (tj. otocima) nalaze čudne velike gomile nabacanog kamenja.«³⁾

Iz kasnijeg vremena, tj. antičnog perioda, poznati su ostaci na Gradini u kojima Jelić vidi ostatke starog Collentuma.⁴⁾

Za ovaj nalaz, o kojem ćemo govoriti, neznamo поближе mjesto na otočiću, kao niti same okolnosti pod kojima je otkriven, kao niti godinu kada je otkopan. S obzirom na njegov karakter bili bismo skloni označiti ga kao grobni nalaz prema jednoj zabilješci na kutijici u kojoj je sačuvan, da je bilo »sve skupa na jedno mjesto«. Nalazu pripadaju slijedeći predmeti:

1. Ostaci dviju lijevanih brončanih narukvica, kojima je unutrašnja strana glatka, a s vanjske teku koncentrična rebrasta ispupčenja ukrašena plitkim urezima. Krajevi završavaju blagim ispupčenjima ovalnog oblika. Obje narukvice su oštećene. Sačuvana širina iznosi 5,6 cm; inv. br. N 1625/6. Sl. 2, 1.

2. Brončana naočarasta fibula ima po sredini između diskosa osmicu, koju pričvršćuje jedna spojnica na uređaj za zapinjanje fibule. Ovaj se sastoji od limene trake koja se na jednom kraju suzuje i formira petlju s iglom, a na drugom kraju formira nožicu. U središtu spiralnih navoja s prednje strane jednom se nalazio mali brončani kolut koji je pomoću jedne brončane zakovice pričvršćavao spiralne navoje uz uređaj za zapinjanje. Dužina 16 cm, dijam. navoja 6,7 cm; inv. br. N 1631. Sl. 2, 3.

3. Dva spiralna diska formirana od brončane savijene žice. U stvari to su djelovi jedne naočaraste fibule poput one pod br. 2. Sačuvani dijametar diskosa iznosi 6,8 cm.

4. Dvadeset komada brončanih puceta ovalnog oblika, blago ispupčenih; s unutrašnje strane imaju trn za prišivanje. Dijam 2,4 cm, inv. br. N 1630. Sl. 2, 2.

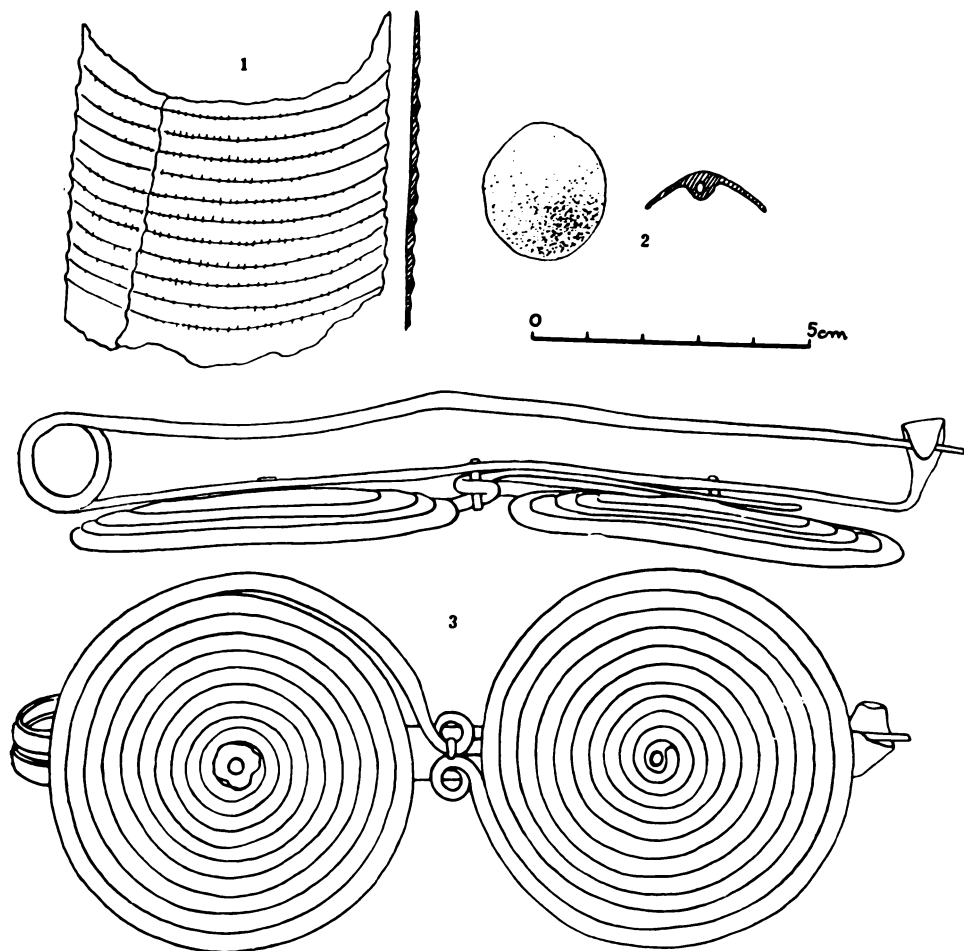
¹⁾ Izdanje Leksikografskog zavoda FNRJ, Zagreb 1958, sv. 5, str. 384.

²⁾ K. STOSIĆ, Sela šibenskog kotara, Šibenik 1941, str. 215.

³⁾ Ibidem, str. 235.

⁴⁾ L. JELIĆ, Najstariji kartografski spomenik o rimskoj pokrajini Dalmaciji. GZMS 1898, sv. X, str. 54; G. NOVAK, Topografija i etnografija rimske provincije Dalmacije, suppl. Bul. dt arch. e st. dalm. Split 1915, sv. XXXVIII, str. 27.

Na ovaj nalaz, odnosno narukvicu, ranije se već osvrnuo Batović⁵⁾ raspravljajući o rebrastim narukvicama I faze liburnske kulturne grupe. On ovu narukvicu stavlja u isti red s onima iz Šule, Vrsi, Privlake, Baline glavice

Sl. 2. — Abb. 2.

i Vranjica, iako se sve one mogu međusobno i finije tipološki diferencirati. Od navedenih narukvica, one iz Baline glavice su rebraste, široke, cjevasto završavaju i donekle su najbliže ovima iz Malog Vinika. Ove pak posljednje svojim krajevima (blaga ovalna ispuččenja) razlikuju se od svih prije navedenih. One pak iz Vranjica, Privlake, Vrsi i Šule uže su od naših i k tome još prve tri završavaju cjevasto. Izgleda da je baš narukvica za Batovića bila

⁵⁾ S. BATOVIĆ. Iz ranog željeznog doba Liburnije. Diadora, Zadar 1960, sv. 1 str. 59. (= DIADORA 1).

dominantna da ovaj nalaz sistematizira u I fazu željeznog doba Liburnije.⁶⁾ Međutim, kako smo vidjeli, osim narukvice na istom mjestu bila je nađena i jedna prava naočarasta fibula, koja — kako se čini — proturječi gornjoj dataciji, jer ovakve fibule Batović ne stavlja u I fazu željeznog doba Liburnije već u II fazu pozivajući se pri tom na grob 34 iz Nina.⁷⁾ Uspoređujući navedenu ninsku fibulu s ovom iz Malog Vinika vidljivo je da su one gotovo identične, što bi prema tome dovodilo do zaključka, da je i Mali Vinik nužno staviti u početak II faze željeznog doba Liburnije, odnosno u Ha B₂, a ne obrnuto grob 34 (Nin) iz II faze u I. Nigdje, naime, u nalazima I faze ne sretamo naočaraste fibule. Iz gornjeg se, dakle, može zaključiti da se vijek upotrebe rebrastih narukvica produžava i u II fazi.

2. DONJE KRIČKE

Prigodom poljskih radova u travnju 1951. god. u Petrovu polju, na području sela Donje Kričke, bili su otkriveni predmeti o kojima će niže biti govora. Na obavijest o nalazu na teren je otišao dr S. Gunjača, direktor Muzeja hrvatskih starina, koji je ustanovio da se radi o jednom raskopanom kamenom tumulusu u kojem se po sredini nalazio grob s brončanim priložima, koje je on predao Arheološkom muzeju u Splitu. Par godina kasnije (1955) bilo mi je pokazano mjesto na kojem su se vidjeli ostaci tumula, kao i trag groba u kojem je pokojnik bio sahranjen u zgrčenom položaju.⁸⁾

Inventar groba, kako je uneseno u katalog Prahistorijske zbirke Arheološkog muzeja u Splitu, činili su slijedeći predmeti:

1. Dva potpuno identična brončana naočarasta privjeska. Između diskosa je navoj koji se prema sredini suzuje. Dugi su 14,3 cm; inv. br. N 1114/5. Sl. 3, 3.

2. Ulomak brončanog ukrasnog privjeska ili — možda — prstena formiranog od dva manja diska (jedan nedostaje) koje međusobno spaja duži navoj. Dug 3,3 cm; inv. br. N 1116. Sl. 3, 2.

3. Brončani naočarasti privjesak kojem dva diska spaja cjevasti jednolično izvedeni navoj. Dug je 8,5 cm; inv. br. N 1117. Sl. 3, 1.

Prije nego pređemo na vrednovanje ovog nalaza potrebno je naglasiti nesigurnost u pogledu njegove cjelovitosti, a što je bez daljnega i u ovom slučaju i te kako važno pri vremenskom opredjeljivanju.

U nastojanju da vremenski determiniramo ovaj grobni nalaz u prvom redu ćemo potražiti analogije s dalmatinskog područja, na kojem su nađene sve varijante spiralnih privjesaka, kakvi su otkopani u Donjim Kričkama. Među njima je rjeđi onaj na sl. 3, 2, koji je do sada nađen u Tiškovcu,⁹⁾

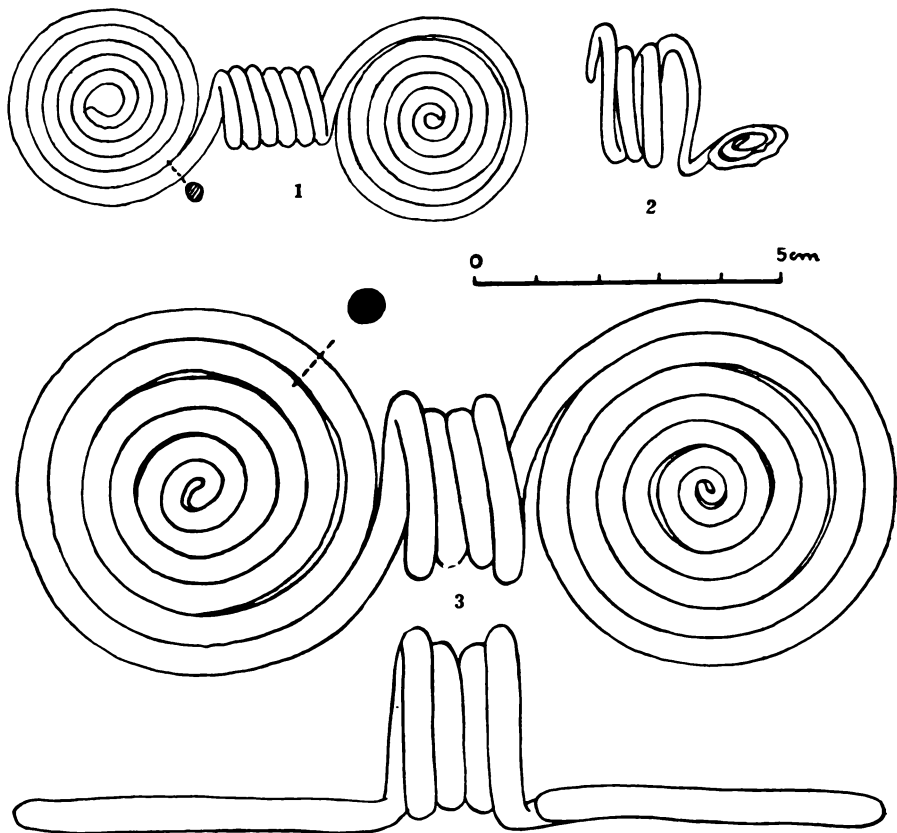
⁶⁾ S. BATOVIĆ, Die Eisenzeit auf dem Gebiet des illyrischen Stammes der Liburnen, *Archaeologia Jugoslavica*, Beograd 1965, sv. VI, str. 58. (= ARCH. IUG. sv. VI).

⁷⁾ ARCH. IUG, sv. VI, str. 61; tab. IV. sl. 10, 3.

⁸⁾ Ovaj grobni nalaz, ubrzo nakon otkrića, dobio je senzacionalistički karakter radi ispada jednog neodgovornog lica, koje je u ploču od mekanog materijala (mulika) svježe urezalo ime hrvatskog kralja Zvonimira o čemu je pisala regionalna štampa (Slobodna Dalmacija, br. 1963. od 26. V 1951. te kasniji demanti br. 1965. od 29. V 1951.)

⁹⁾ W. BUTTLER, Bronzefunde aus Dalmatien und ihre Bedeutung für die Chronologie der Frühhalstattzeit Mitteleuropas, *Prähistorische Zeitschrift*, Berlin 1933, Bd. XXIV, str. 287, sl. 9, 3 (= PZ 1933).

Đevrskama,¹⁰⁾ Solinu,¹¹⁾ Podumcima¹²⁾ (dva komada) te na Glasincu (Maravići i Borovsko¹³⁾). Osim nalaza iz Tiškovca i Donjih Kričaka, koji su grobni, ostali dalmatinski su pojedinačni, slučajni. Ovom iz Donjih Kričaka tipološki naj-

Sl. 3. — Abb. 3.

bliži je onaj iz Đevrskaka, zatim jedan iz Podumaca te onaj iz Maravića (Glasinac). Ova vrst privjesaka, odnosno u nekim slučajevima i prsten, prema okolnostima nalaza različito se — naravno — i datira. Tako npr. onaj iz Maravića (Glasinac) datiran je u period Gl. II-a, odnosno Br. B,¹⁴⁾ onaj iz Đevrskaka¹⁵⁾ bi spadao u I fazu željeznog doba Liburnije, a primjerak iz

¹⁰⁾ DIADORA 1, str. 41 i 63.

¹¹⁾ I. MAROVIĆ, Prahistorijski nalazi na području Solina, Vjesnik za arh. i hist. dalm. Split 1967, sv. LXII, str. 17 i 18, sl. 7, 3 (= VAHD).

¹²⁾ DIADORA 1, str. 63; VAHD sv. LXII, str. 18.

¹³⁾ A. BENAC — B. ČOVIĆ, Glasinac 1, Sarajevo 1956, str. 27, tab. VIII, 13 i XXV, 7 (= GLASINAC 1).

¹⁴⁾ Ibidem, str. 27.

¹⁵⁾ ARCH. IUG. sv. VI, str. 58.

Tiškovca, naravno s ostalim predmetima, u Ha B₁ — poč. B₂, odnosno konac I faze — početak II faze.¹⁶⁾ Primjerak iz Solina nismo pobliže determinirali, kao i onaj iz Podumaca, koji bi se — kako se u zadnje vrijeme pokazuje — mogli možda datirati s pojavom Peschiera fibule na srednjodalmatinskom kopnu na području Unešića, bolje reći u Podumcima.¹⁷⁾

S druge strane ovom nalazu pripadaju i dva naočarasta privjeska (sl. 3, 3), koji su identični s onima iz Privlake, gr. 91,¹⁸⁾ Galovca,¹⁹⁾ Sali,²⁰⁾ Topolja,²¹⁾ Tiškovca,²²⁾ Solina,²³⁾ Cvrljeva, Sitnog kao i nepoznatih lokaliteta, koji se nalaze u Arheološkom muzeju u Splitu, a inače su dosta brojni. Ovi nalazi, koji potiču iz grobnih cjelina, datirani su u Ha A-B (Privlaka, Galovac, Sali),²⁴⁾ u Ha B₁ (Topolje, Sitno),²⁵⁾ i u Ha B₁-B₂ (Tiškovac), dakle pretežno u Ha B.

Kako smo pak vidjeli, ovom grobnom nalazu pripada još jedna varijanta naočarastog privjeska kojem dva diska spaja cjevasti navoj. Nedavno smo već upozorili da u objavljenom materijalu liburnske kulturne grupe nismo naišli na ovakve privjeske.²⁶⁾ Tamo smo naveli sve slične, koji su pohranjeni u Prahistorijskoj zbirci Arheološkog muzeja u Splitu (Solin, Sitno, Komiža, Vojnić, planina Svišaja) kao i neke iz susjednih bosanskih lokaliteta (Tiškovac i Livno). U nijednom slučaju, osim Sitnog i Tiškovca, ovakvi privjesci ne pripadaju grobnim cjelinama ili depotu, pa je stoga teško za njih ustanoviti period u kojem su se pojavili i koliko dugo su bili u upotrebi. Na Glasincu (Brezje) ih vidimo dosta rano, već u fazi Glasinac III-a (br. D).²⁷⁾

Budući da sastav ovog groba čine isključivo naočarasti privjesci zato smo pri vremenskom determiniranju tamo otkopanih predmeta prisiljeni držati se vremenske sheme, koju takvi nalazi na citiranim lokalitetima omogućuju. To je vrijeme — kako smo netom vidjeli — od Ha A₂ do Ha B₂, dakle period

¹⁶⁾ DIADORA 1 str. 75.

¹⁷⁾ U Arheološkom muzeju u Splitu nalazi se jedan dio arheološkog materijala, koji je prof. U. Girometta sakupio po raznim pećinama srednje Dalmacije, među kojim i onaj iz „Jame u Pothumcima“ (U. GIROMETTA, Spiljski nalazi u srednjoj Dalmaciji. Hrvatski planinar, Zagreb 1935, sv. 10. i 11). Iz iste pećine čuva se srodan materijal u arheološkim zbirkama u Sinju (Franjevački samostan) i Sibeniku (Gradski muzej). Iz Giromettina članka vidljivo je da se radi o pećini koja je služila kao pokopiste za duži period ondašnjem stanovništvu: mrtvaci su bili pokapani licem prema tlu, lubanje odvajane od tijela. Osim inhumacije bila je prakticirana i incineracija. Prigodom obilaska pećine u 1953. god. još smo vidjeli djelove kostura položene na kamenim liticama, kao i pojedine veće uionke posuda. Međutim kod ponovnog obilaska u 1955. god. pećina je bila potpunoma očišćena kako od osteološkog tako i arheološkog materijala od nekih speleoloških grupa zagrebačkih planinara. — Na prvi pogled čini se da arheološki materijal pripada zadnjim periodima bronzanog i počecima željeznog doba. Ukoliko nam dozvole okolnosti u jednom od sljedećih svezaka o. č. donijet ćemo tamo nađeni materijal iz zbirka u Splitu, Sinju i Sibeniku. — Ovom prilikom smatramo potrebnim ukazati da je poznata »Violinbogen-fibel«, koju je prema skici W. Buttlera donio G. v. MERHART u »Bonner Jahrbücher«, Darmstadt 1942, sv. 147, str. 6, sl. 3 vjerovatno nađena baš u ovoj pećini. Naime u bilj. 1. Merhart kaže za nju da pripada nemetodički iskopanim pećinskim nalazima u skelete. Zabuna u točnom određivanju lokaliteta je mogla nastati stoga što su Podumci (mještani tako izgovaraju, a ne Pothumci) kao naselja manje poznati, kao i to da leže samo 5–6 km zapadno od mjesta i željezničke stanice Unešić. Prigodom obilaska okolice Unešića i Podumaca 1955. god. nismo bili upućeni na bilo koju drugu pećinu u kojoj bi se nalazili ljudski kosturi osim na jamu iz Podumaca. — F. STARE, obradujući grob 108 iz Dobove, kad govori o fibuli iz Unešića netočno interpretira citat iz Merhartova članka (»Gehört zu unmetodisch gehobenen Höhlengrabfunden bei Skeleten«). Po Staretu (Situla. Ljubljana 1960, sv. 1, str. 90 i 91) su fibulu našli »v gomili«, što — prema navedenom citatu iz Merhartova članka — nije tačno, već treba stajati da je fibula nađena u pećini (»Höhlengrabfunde«).

¹⁸⁾ DIADORA 1, str. 42; sl. 2; tab. III, 1 i 2.

¹⁹⁾ Ibidem, str. 47; tab. II, 4.

²⁰⁾ Ibidem, str. 49; tab. VI, 3.

²¹⁾ PZ 1933, str. 285; sl. 1 i 2.

²²⁾ Ibidem, str. 287, sl. 9, 5.

²³⁾ VAHD sv. LXII str. 16; sl. 7, 1 i 2.

²⁴⁾ DIADORA 1, str. 75.

²⁵⁾ Z. VINSKI — KS. VINSKI GASPARI. Prolegomena k statistici i kronologiji prehist. ostava u Hrvatskoj. Opuscula archaeologica, Zagreb 1956, sv. 1, str. 87 (= OPUSCULA).

²⁶⁾ VAHD sv. LXII, str. 16 i 18; sl. 7, 4.

²⁷⁾ GLASINAC 1, str. 18, 31; tab. XXXIII, 1 i 2.

koji obuhvaća cijelu I fazu liburnske kulturne grupe i manjim dijelom prelazi u II fazu.

3. BALINA GLAVICA

Ovaj nalaz (depot) nije do sada imao prigodu da bude kompletno obrađen na stupcima bilo kojeg stručnog časopisa, iako je nađen pred gotovo 60 godina. Našao ga je Ante Lela u Lugu ili Gaju, kod Baline glavice, u dubini od 1 m prigodom vađenja i raskopavanja kamenja iz rimskog perioda. On je slijedeće — 1911. godine — ovaj nalaz za 81,— kr. prodao Arheološkom muzeju u Splitu, gdje se i danas nalazi. Tako stoji zapisano u katalogu N (prahistorija) pod br. 335—348. Međutim na jednom drugom mjestu²⁸⁾ F. Bulić kaže za ovaj nalaz da je otkopan »presso la Chiesa di s. Petka (Parasceve) di Kadijina glavica«, što, međutim, stvara zabunu u pogledu tačnog determiniranja mjesta nalaza. Uvidom, naime, u specijalne geografske karte, bilo ranije austrijske ili jugoslavenske iz 1937. godine, u blizini Baline glavice nema crkve sv. Petke već se takva istoimena crkva nalazi nedaleko Kadine glavice, koja je udaljena od Baline glavice cca 9 km zračne linije.

Nalazu pripadaju slijedeći predmeti:

1. Dva identična brončana spiralna naočarasta privjeska na kojima se ne vide tragovi uređaja za pričvršćivanje. Inv. br. N 335 dug je 21 cm, a inv. br. N 336 dug je 20 cm. Sl. 4, 1.

2. Četiri brončane narukvice sa cjevastim završetkom. S unutrašnje strane lim je gladak, a s vanjske je rebrasto obrađen. Sačuvana patina ima s vanjske strane tamnosivi sjajni izgled. Inv. br. N 337-9 imaju širinu 5,8 cm, a dijam. 7,5 cm. Narukvica inv. br. N 340 široka je 5,3 cm, a dijam. joj je 7,5 cm. Sl. 4, 2.

3. Šest brončanih ogrlica izvedenih u tehnici lažnog tordiranja; po sredini su ovalnog presjeka, a na krajevima rombičnog; svršavaju s ušicom. Inv. br. N 341—348; vel. raspona 14—17,5 cm, a opseg im je od 32,5—37,5, cm. Sl. 4, 3.

Kad se baci pogled na ovaj nalaz, dobije se dojam kao da se nedvojbeno radi o jednom skupnom nalazu (depotu). Međutim uočivši brojčani odnos među predmetima: 2 naočarasta privjeska, 4 narukvice i 6 ogrlica, stiže se drugi utisak. U stvari možda se radi i o grobnom nalazu. Tomu u prilog donekle govori činjenica da patina kod svih primjeraka nije odveć slična, što je uobičajeno kod depota. Ona je ovdje kod toka i ogrlica veoma bliska (zagasito zelenkaste boje), ali je drugačija kod narukvica (sjajna tamnosiva).

Ovaj nalaz je već otprije ušao u stručnu literaturu, ali bez crteža ili fotografija. Na njega se poziva Buttler²⁹⁾ prigodom obrade halstatskog materijala iz Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu (ranije u Kninu), zatim Zd. i Ks. Vinski,³⁰⁾ koji ga datiraju u Ha A₂ i Š. Batović³¹⁾ prema čijem mišljenju bi spadao u Ha B₁ — poč. B₂.

Pri dataciji ovog nalaza Vinski (o. c. str. 77) se pozivaju na toke iz Topolja (PZ, 1933, str. 283), a Batović (o. c. str. 74) na ogrlice s Glasinca

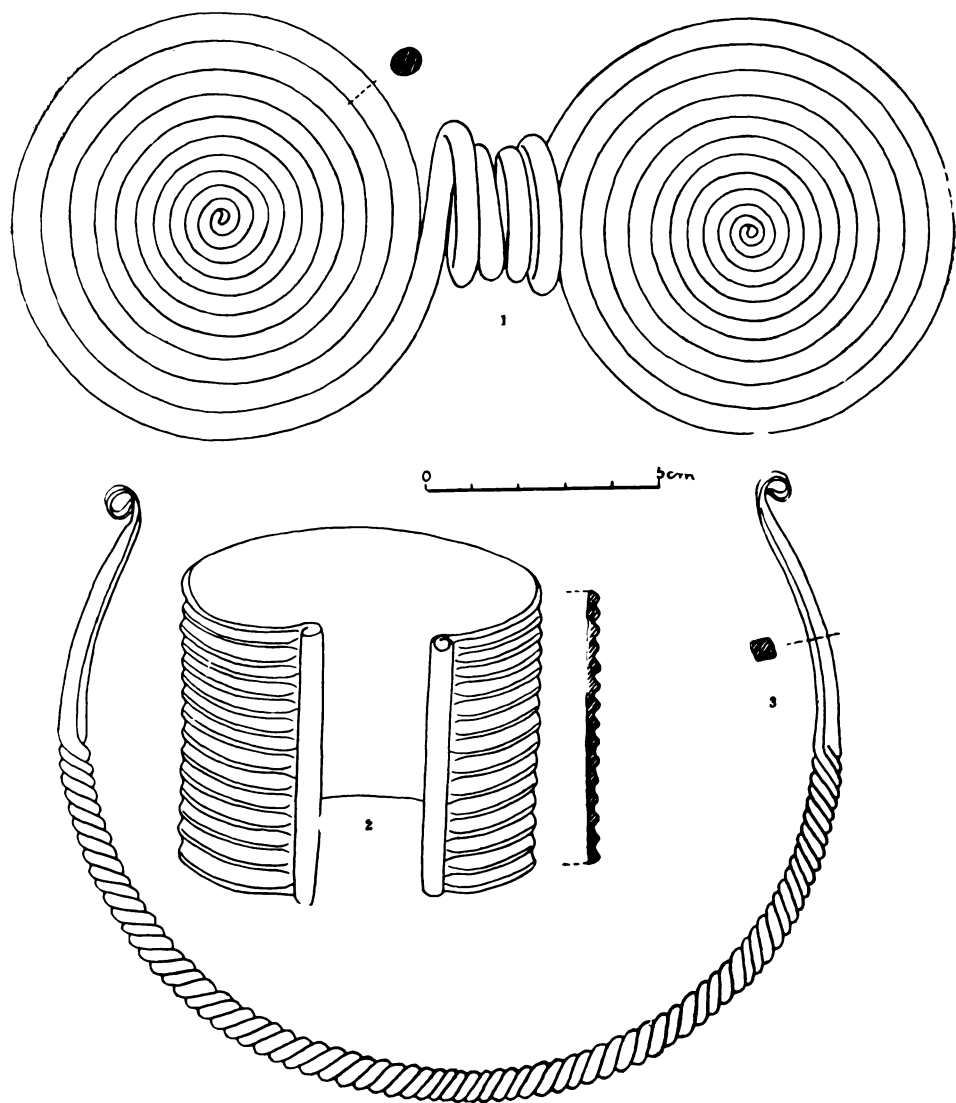
²⁸⁾ F. BULIĆ, rec. Veith Georg, Die Feldzüge des C. Julius Caesar Octavianus in Illyrien in den Jahren 35—33 v. Chr. Bul. dalm. Split 1916, sv. XXXIX, str. 179.

²⁹⁾ PZ 1933, str. 288.

³⁰⁾ OPVSCVLA, str. 77 i 80.

³¹⁾ DIADORA 1 str. 74.

(Brezije) gdje se slične javljaju istom od faze III-c, odnosno Ha B.³²⁾ S obzirom da su u ovom nalazu prisutne i rebraste narukvice, koje se osim kroz I fazu

Sl. 4. — Abb. 4.

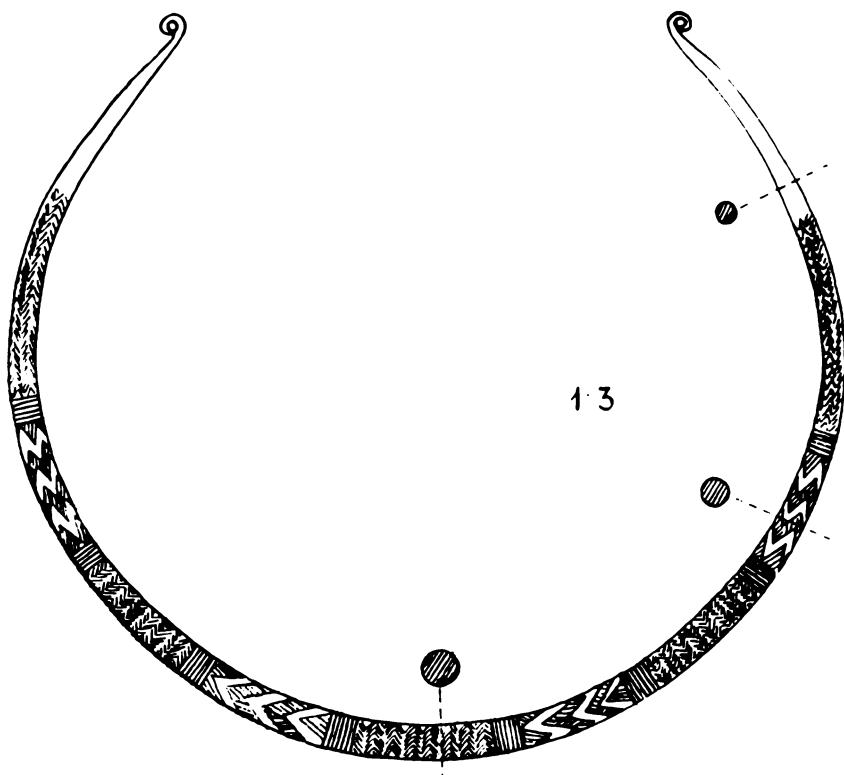
protežu i u početak II faze željeznog doba Liburnije, kako smo vidjeli kod Malog Vinika, onda nam se čini da bi bolje odgovarala Batovićeve datacija

³²⁾ GLASINAC 1, str. 34.

za Balinu glavicu tj. Ha B₁ — početak B₂. Međutim ovakvo datiranje mora se, a to opet naglašavamo, uzeti s izvjesnom dozom opreznosti radi manjkavih podataka kako o samom lokalitetu tako i okolnostima nalaza. Nismo, naime, sigurni da li je nalaz doista kompletno predan Arheološkom muzeju u Splitu.

4. POTRAVLJE

Brončana ogrlica, o kojoj će niže biti govora, nađena je u selu Potravlje, zaselak Kunci gornji. Iskopao ju je Kunac Mirko Filipov u travnju 1958. god. pod Crnim Umcom i nedugo iza toga prodao Arheološkom muzeju u Splitu.

Sl. 5. — Abb. 5.

Prema pričanju nalaznika jedan manji dio ogrlice stršio je iznad površine, a preostali veći dio bio je ukopan u zemlju; tom prigodom u blizini navedenog predmeta nije bilo nađeno ništa drugo.

Ogrlica ima ovalan presjek: nešto širi na sredini nego na krajevima, koji se završavaju cjevasto. Ogrlica je gotovo čitava ukrašena. U tehnici urezivanja

izmjenjuju se motivi jelice, zig-zag ornamenta, koncentrične kružnice i šrafirani trokuti, odnosno vučji zubi. Raspon između krakova iznosi 33 cm, opseg 82 cm, a najveća debljina (po sredini) 1,3 cm; inv. br. N 4149. Sl. 5.

U bližoj okolici nalazišta nemamo za sada predmeta, koji bi ovoj ogrlici bili slični ili koji bi nas svojom srodnošću mogli uputiti prema vremenskom periodu u koji treba ovaj nalaz smjestiti. Iz ranijeg perioda s područja Potravlja bio nam je poznat kameni klin datiran u neolitički period.³³⁾ Iz mladih perioda za sad nemamo nalaza. Istina u okolici Potravlja nalaze se također kamene gomile i po koja gradina, ali one do danas nisu bile istraživane. Zapadno od Potravlja na području sela Otišić poznate su brojne kamene gomile, gradine i jedna pećina. Iako na tim lokalitetima nisu bila vršena stručna istraživanja, ipak se u Arheološkom muzeju u Splitu kao i u Arheološkoj zbirci franjevačkog samostana u Sinju, nalazi znatan broj predmeta, koji su otkupljeni od raznih osoba. Nismo u stanju kazati na kojim su lokalitetima ti predmeti otkriveni, da li su plod slučaja ili pobliže nepoznatih amaterskih istraživanja. Kako oni iz Arheološkog muzeja u Splitu tako i oni iz Arheološke zbirke franjev. samostana u Sinju pripadaju periodima gotovo cijelog zadnjeg milenija st. e. Stoga ćemo u vrednovanju ove ogrlice potražiti eventualne analogije u prvom redu na širem dalmatinskom području, a zatim na susjednim područjima.

Smatramo potrebnim istaknuti da je ova ogrlica jedini primjerak ove vrsti koji se nalazi u Arheološkom muzeju u Splitu među znatnim brojem ogrlica, koje su od reda izrađene u tehnici lažnog tordiranja. Našoj ogrlici (Potravlje) jedina identična, dosad nam poznata, nađena je u Krkoviću kod Zdrapnja. Ona se nalazila u jednom grobu s još drugih 9 brončanih predmeta. Obradujući nalaz iz Krkovića Buttler³⁴⁾ se nije posebno osvrnuo na ovu veliku ogrlicu već ju je vremenski opredijelio, prvenstveno prema fibulama, pod konac drugog milenija st. e. Na istu ogrlicu (Krković) osvrnuo se i Batović pri obradi ranog željeznog doba Liburnije shvativši iz Buttlerova opisa kao da se radi o tordiranoj varijanti ogrlice³⁵⁾ što međutim ne stoji kako iz Buttlerova opisa tako niti iz sl. 7, 7 na str. 287. cit. članka. Tu su s obzirom na kvalitet fotografije jedva vidljivi ostaci koncentričnih kružnica kao i motiva jelice pa i samog presjeka, koji je ovalan. Prema tome otpale bi komparacije s tordiranim i žljebljenim mlađim ogrlicama, a sam bi se — možda — grobni nalaz mogao nešto odlučnije datirati ranije od druge polovice Ha B₁, kako to na cit. mj. predlaže Batović.

Na glasinačkom području nemamo ovakvih, analognih, ogrlica niti po veličini niti po ukrašavanju. Tamo nađene ogrlice ovalnog su presjeka s ušicom na kraju,³⁶⁾ ali i tanje od naše. Njih je nedavno Čović³⁷⁾ podvrgavši reviziji datirao u fazu Gl. III-b, odnosno pod njen kraj (Ha A) oslanjajući se i na ostali drugi materijal. One pak tordirane dolaze kao prve u Gl. fazi III-c, a za njima tek žljebljene (lažno tordiranje).

Budući da se u našem slučaju (Potravlje) radi o izoliranom nalazu, slučajno otkrivenom, ne možemo u pogledu njegove datacije zauzeti neko

³³⁾ S. LJUBIĆ, Prva otkrića iz kamenite dobe u Dalmaciji, Viestnik Hrv. arheol. društva, Zagreb 1881, sv. III, str. 7.

³⁴⁾ PZ 1933, str. 236; sl. 7, 7.

³⁵⁾ DIADORA 1, str. 74.

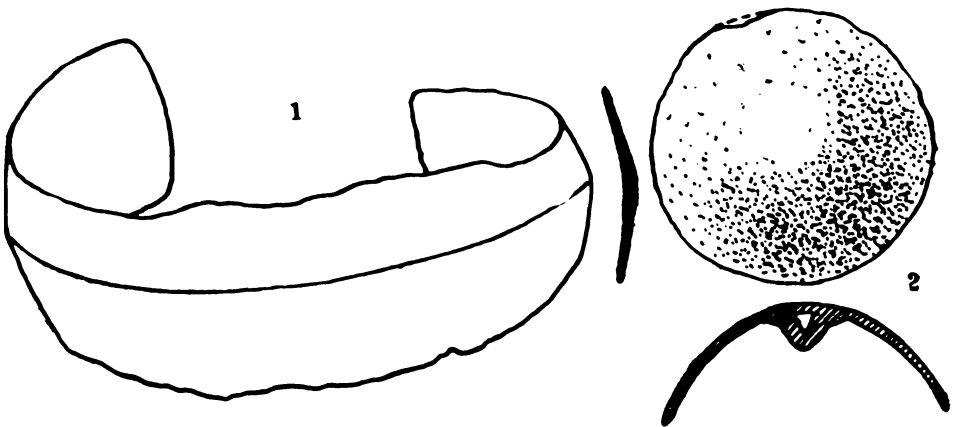
³⁶⁾ GLASINAC 1, str. 31, Borovsko, tum. I, tab. XXV, 5.

³⁷⁾ B. ČOVIĆ, Novi nalazi sa nekropole »Gradac« u Sokocu i neka pitanja glasinačke kronologije, Članici i grada za kulturnu istoriju istočne Bosne, Tuzla 1965 knj. VI, str. 63.

čvrsto stanovište. Tu smo jedino u mogućnosti osloniti se na nešto višu dataciju Krkovića nego li ju je predložio Batović (druga polovina Ha B₁). Mi bismo radije bili za početak faze Ha B₁. Pri tome može se još ukazati na ukrašavanje, koje nas djelomično podsjeća na ornamentiku pa i tehniku lučnih fibula tipa Peschiera, zatim mlađih lučnih fibula s dva odebljanja na luku (Vranjic — Ha B). Sada već pristupiti raspravljanju o međusobnim odnosima u pogledu ornamentike fibule-ogrlice, dok nemamo na ovom području sistematski istraženih grobnih cjelina, bilo bi lišeno znanstvene ozbiljnosti. To ostavljamo za kasnija vremena do kada će — nadajmo se — biti istražen veći broj lokaliteta.

5. VOJNIĆ

U veljači 1964. god. raskopavajući gomilu iznad Sabljića kuća, u selu Vojniću, koje se nalazi zapadno od Garduna, poznatog inače kao »castra VII legionis«, otkrio je Mate Sabljic Jurin niže navedene predmete. On ih je

Sl. 6. — Abb. 6.

kasnije prodao Arheološkom muzeju u Splitu. Prema izjavi nalaznika, u blizini Sabljića kuća okupljen je veći broj kamenih gomila. Predmeti, ovdje iskopani bili su položeni uz ostatke kostura, iz čega bi proizlazilo da se radi o ostacima jednog groba. Da li je još nešto bilo priloženo uz kostur, osim ovih predmeta, nije nam poznato.

Grobni inventar čine slijedeći prilozi:

1. Jedna neoštećena brončana narukvica izrađena od lima, širokog 2,4 cm, blago zaobljenog presjeka. Krajevi su joj malo zaobljeni, ne dodiruju se. Vel. 7,5 cm; inv. br. N 4525. Sl. 6, 1. Uz ovu narukvicu nađen je i jedan manji ulomak koji pripada drugoj identičnoj narukvici, istog oblika i presjeka.

2. Brončano puca poluloptastog oblika ima ušicu za prišivanje: 4 komada. Mjere: vis. 1,2 cm; dijam. 3,5 cm; inv. br. N 4526. Sl. 6, 2.

Ovdje u prvom redu privlači pažnju varijanta otvorene brončane narukvice sa zaobljenim krajevima. Ovakva narukvica na našem jadranskom području prilično je malobrojna. Poznata je slična iz Galovca,³⁸⁾ ali ta ima nešto jače istaknuto rebro po sredini s vanjske strane, što kod ove iz Vojnića nije slučaj.

Osim narukvice, kako smo vidjeli, suponiranom grobu pripadala su i 4 veća puceta kalotastog oblika. Ovakva puceta nisu baš brojna na našem jadranskom području pa ih tako npr. nalazimo u Krkoviću,³⁹⁾ gdje su također u funkciji grobnog priloga s materijalom I faze liburnske kulturne grupe.⁴⁰⁾ Uz ove postoje još dva slična iz Danila (Gradski muzej u Šibeniku) kao i još 4 iz Babina polja (o. Mljet).

Ovakva puceta sretaju se u većem broju na glasinačkom području već od faze III-a; osobito su brojna u fazi III-b dakle u periodu prelaza od brončanog prema početku željeznog doba.

Osim ovih nalaza (narukvice, puceta) s područja Vojnića otprije nam je bio poznat i jedan naočarasti privjesak kojem je središnji dio formiran u obliku cijevi.⁴¹⁾ Takvi nalazi poznati su nam s više lokaliteta iz srednje Dalmacije kao i susjednih bosanskih nalazišta (Livno, Glasinac). Kako su dalmatinski nalazi ove vrsti plod slučaja, nismo u stanju odrediti precizniju vremensku pripadnost, ali svakako držimo da nismo niti daleko od istine, ako ih okvirno datiramo pod konac brončanog doba (Ha A-B), odnosno u najranije početke željeznog doba na tom području.

U pogledu pak datiranja groba iz Vojnića mislimo da se možemo osloniti na već otprije postavljenu dataciju koju je na liburnskom području dao Batović za nalaze iz Galovca.⁴²⁾ On je tamošnji nalaz datirao u Ha A₂-B₁, tj. u I fazu liburnske kulturne grupe. Prema tome, s obzirom na narukvicu, puceta i naočarasti privjesak može se nalaze iz Vojnića postaviti u spomenuti vremenski period. To nam otvara mogućnost da s tog područja, odnosno neistraženih gomila oko Vojnića, možemo očekivati nove nalaze slabo istraženog perioda: prelaska iz brončanog u željezno doba na srednjo-dalmatinskom kopnu.

6. BABINO POLJE

Otok Mljet je bogatstvom svojih kulturno-historijskih spomenikao kao i prirodnim ljepotama već davno na sebe svrnuo pažnju kako historičara tako i prirodoslovaca, pa stoga nije čudno da o njemu postoji obilna literatura.⁴³⁾ U toj brojnoj literaturi, na žalost, mršavi su podaci o prahistorijskim ostacima, premda su i oni dosta brojni. To su uglavnom gradine i gomile koje se

³⁸⁾ DIADORA 1, str. 43, sl. 3, 6; str. 47, 57, tab. II, 1, 2, 3, 6.

³⁹⁾ PZ 1933, str. 286, sl. 7, 3.

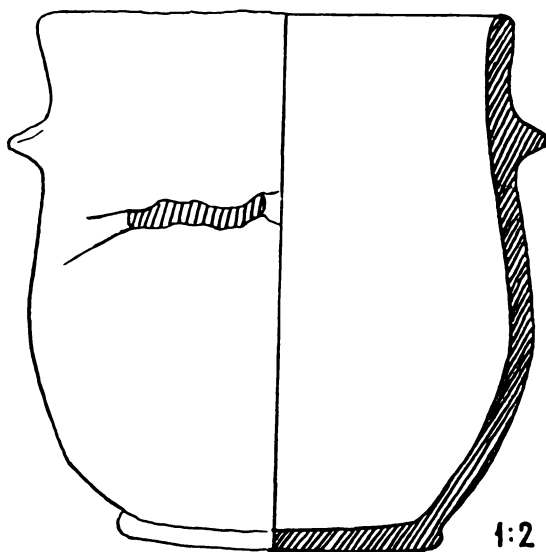
⁴⁰⁾ DIADORA 1, str. 75.

⁴¹⁾ VAHD sv. LXII, str. 18.

⁴²⁾ DIADORA 1, str. 75.

⁴³⁾ B. GUSIĆ — C. FISKOVIĆ Otok Mljet naš novi nacionalni park, Antropogeografski pregled i kulturno historijski spomenici, predavanja održana u Jugoslavenskoj akademiji, svezak 17, gdje se u bilješkama navodi brojna raznovrsna literatura o tom otoku; B. GUSIĆ, Mljet, antropogeografska istraživanja, Zagreb 1931. Donosi također veoma obilnu literaturu za brojne manifestacije života na otoku.

vide razasute po cijelom otoku. One su smještene na strateški važnim položajima bilo da štite izvore vode ili dominiraju nad plodnim kraškim poljima ili budno motre na uvale čuvajući pristupe naseljima. Svojim položajem i funkcijom takve gradine nalik su kako onim na drugim jadranskim otocima tako i onima na dalmatinskom kopnu. Izgleda da je od svih mljetskih gradina najinteresantniji Mali Gradac, kojem su se sačuvali ostaci fortifikacije učinjene iz velikih grubo obrađenih kamenih blokova, koji u tehnici suhozida formiraju utvrđenja prstenastog oblika.⁴⁴⁾ Osim ovih nalaza B. Gušić spominje i nalaze ilirskih grobova ali bez ikakvih napomena o njihovom inventaru.⁴⁵⁾

Sl. 7. — Abb. 7.

Prigodom radova na izgradnji puta Babino polje—Govedari u lipnju 1960. god. Konzervatorski zavod za Dalmaciju bio je obaviješten od Stijepa Dabelića da su zapadno od sela Babino polje nađeni izvjesni arheološki ostaci. Nakon te obavijesti uprava Arheološkog muzeja uputila me je na lice mjesta da pregledam lokalitet i nalaze.

Put, koji je tada rađen, išao je sa zapadne strane sela Babino polje u pravcu Govedara, presjecao borovu šumu i naišao na dvije kamene gomile: Veliku i Malu. Radnici su raskopali obe gomile kao i grobove sa skeletima u zgrčenom položaju te pokupili uz njih postavljene priloge, koje niže donosimo. Nije bilo moguće sa sigurnošću ustanoviti u kojem su međusobnom odnosu bili pohranjeni grobni prilozii.

⁴⁴⁾ B. GUŠIĆ. Mljet (predavanje) str. 8 i 9. zatim B. GUŠIĆ, Mljet (antrop. ispit.) str. 16 i 17, bilj. 25 gdje se navode brojni lokaliteti s imenom Gradac.

⁴⁵⁾ B. GUŠIĆ. Mljet (predavanje), str. 7.

A) K e r a m i k a

1. Lonac s ovalnim pločastim dnom, blago ispupčenim trbuhom, ručkom koja se možda spuštala iz ustiju do ramena (?) i dva (tri?) ovalna plastična ispupčenja u visini ručke. Glina je tamnosmeđe boje, površina uglučana; prilično oštećen. Mjere: vis. 13,6 cm, širina ustiju 12,3 cm; inv. br. N 4466. Sl. 7.

2a) Ulomak stijenke posude neodređenog oblika s ručkom, koja se nešto malo izdizala iznad ustiju; vel. 6,2×4,5 cm; inv. br. N 4473/1.

b) Ulomak stijenke posude neodređenog oblika s ostatkom ručke, vel. 4,6×3,3 cm, inv. br. N 4473/2.

c) Ulomak ustiju stijenke posude neodređenog oblika ispod kojih se nalazi ovalno plastično ispupčenje, poput onog kod lonca pod br. 1. Vel. 3,9×3,5 cm; inv. br. N 4473/3.

B) N a k i t

1. Spiralni naočarasti privjesak formiran od brončane žice, kojem je središnji navoj što spaja pokrajne diskose učinjen tako da se s obe strane suzuje prema sredini; tri komada. Dugi su od 8,9—9,2 cm, dijam. srednjeg navoja 3,7—4,0 cm; inv. br. N 4467/1—3. Jedan ovakav primjerak je dospio u privatno vlasništvo. Sl. 8, 1.

2. Veći ulomak brončanog naočarastog privjeska kojem je središnji dio formiran u vidu cijevi od većeg broja navoja. Dug 4,5 cm, inv. br. N 4472. Sl. 8, 2.

3. Brončano puce poluloptastog oblika s ušicom za prišivanje; 7 komada. Vel.: dijam. 2,2—3,1 cm, vis. 0,7—0,9 cm; inv. br. N 4469. Sl. 8, 3 i 4.

4. Slična puceta, kao gore, ali nešto manja: 23 komada. Dijam. 1,1 cm, vis. 0,4 cm; inv. br. N 4470. Sl. 8, 5.

5. Brončani prstenovi romboidnog presjeka, razne debljine, 11 komada. Dijam. 2,4—2,6 cm, inv. br. N 4471. Sl. 8, 6.

6. Perlice perforirane, pretežno bikoničnog oblika, plave (akvamarin) boje, staklastog izgleda; 16 komada. Dijam. 0,5—0,7 cm; inv. br. N 4468. Sl. 8, 7.

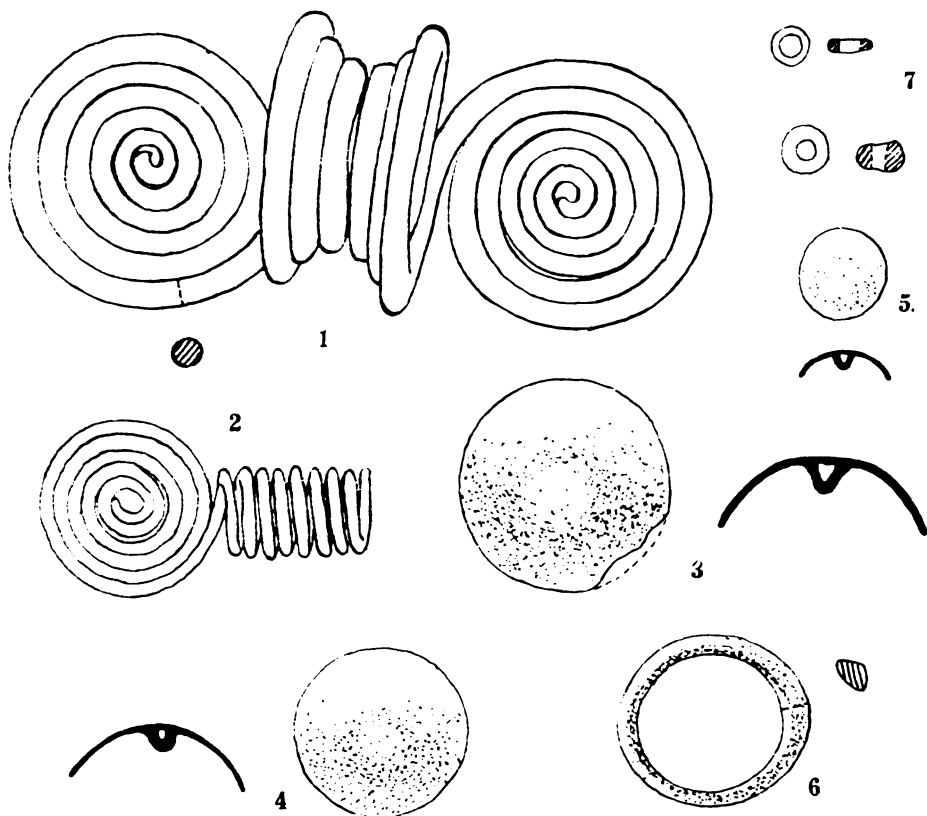
Dobar dio ovih nalaza upućuje nas na slične ili gotovo identične prije obrađene nalaze. Tako nas naočarasti privjesak na sl. 8, 1 upućuje na one srodne mu iz groba u Vranjicu, koji je svojevremeno datiran u Ha B period. Osim ovog iz Vranjica^{45a}) kao slične možemo još navesti i one iz Čvrļjeva te Kričaka (sl. 3, 2).

Grobni nalazi iz Mljeta imaju daljnje analogije s još dvije vrsti nakita iz Vranjica: s naočarastim privjeskom kojem je srednji dio formiran od navoja u vidu cijevi te s prstenjem. U odnosu na prvi privjesak upućujemo na ono što smo prije kazali za sličan iz Donjih Kričaka (sl. 3, 1). Brončani prstenovi iz Mljeta, kako prije rekosmo, veoma mnogo naliče onima iz Vranjica. Inače takvi prstenovi (koluti?) nisu baš odveć brojni na našem jadranskom području, pa ih tako npr. ne vidimo među materijalom ranijih faza liburnske kulturne skupine. Istina nalazimo ih u mlađim fazama te grupe (III-b i IV) i to u

^{45a}) VAHD sv. LXII, str. 8, sl. 4, str. 15.

grobu 6 iz Zatona kod Nina,⁴⁶⁾ kao i u grobu 23 iz Nina.⁴⁷⁾ Prstenovi ovakve veličine i oblika iz ranijih faza na Glasincu nađeni su u Plješivici⁴⁸⁾ (faza III-a), Talinama⁴⁹⁾ i Vrlazijama⁵⁰⁾ (faza III-c), zatim Brezju⁵¹⁾ i Ilijaku.⁵²⁾

Većim pucetima iz Babina polja kao analogije iz našeg jadranskog područja navest ćemo ona iz Danila i Vojnića (sl. 6, 2). Ovakva puceta poznata su na Glasincu već od faze III-a (Br. D), ali su brojnija u fazi III-b (Ha A).

Sl. 8. — Abb. 8.

Ona pak manja puceta imaju dosta sličnih među nalazima iz Krkovića,⁵³⁾ Malog Vinika (sl. 2, 2), Pećine u Podumcima (Gradski muzej Šibenik i Arheološka zbirka Franj. samostana Sinj), Zelova (Sinj) i Komiže (Arh. muz. Split).

⁴⁶⁾ ARCH. IUG. sv. VI, tab. VIII (sl. 15), 8.

⁴⁷⁾ Ibidem. tab. X (sl. 17) 2.

⁴⁸⁾ GLASINAC I, tab. XXII, 28.

⁴⁹⁾ Ibidem. tum. XIX, gr. 3; tab. XXXVI, 10.

⁵⁰⁾ Ibidem. tum. IV, gr. 2; tab. IV, 4.

⁵¹⁾ Ibidem. tum. V, gr. 5; tab. XXXXIII, 7.

⁵²⁾ Ibidem. tum. XII, gr. 2 i 3; tab. XVI, 15.

⁵³⁾ PZ 1933, str. 287; sl. 7, 3.

Zanimljivo je da je na Glasincu ova manja vrst puceta veoma brojna i to da se tamo javlja dosta rano tj. od faze II-a (Br. B).⁵⁴⁾ Najbrojnija je u fazi III-c (Ha B) i sreća se do faze V-a (500—350).⁵⁵⁾

Staklasta zrnca bikoničnog oblika nisu brojna i može se reći da su jedva poznata na jadranskom području. Perlice ove vrsti bile su nađene i na liburnskom području, u grobu 87 u Privlaci, gdje su uz ostali materijal datirane u I fazu liburnske kulturne grupe I a-c, odnosno Ha A₂—B₁.⁵⁶⁾ Na Glasincu također nalazimo ovakve staklaste perlice u grobovima faze III-a⁵⁷⁾ ali u većem broju su poznate istom u fazi IV-c.⁵⁸⁾

Dok smo za nakit mogli naći brojne analogije bilo na našem jadranskom području ili na susjednom bosanskom, ne pruža nam se takva mogućnost za keramičke ostatke. Činjenica je da s ovog područja (srednjodalmatinskog) nemamo nijedne stručno iskopavane ili publicirane nekropole ili pak drugog lokaliteta iz konca brončanog ili početka željeznog doba, gdje bismo mogli potražiti kakvu sličnost u keramičkom materijalu. Stoga smo prisiljeni kod vremenskog determiniranja osloniti se na prikazani metalni materijal, da nas on barem uputi u doba u kojem su naši keramički ulomci mogli biti u upotrebi, odnosno dospjeti u zemlju. To je svakako bilo istovremeno s ostalim nakitom. Kako se svi opisani predmeti svojim karakteristikama kreću u okviru faze Ha B, nećemo biti daleko od istine, ako i ove keramičke priloge stavimo u istu fazu, odnosno da nalaz iz Mljeta pripišemo koncu kasnog brončanog doba ili pak prvim počecima željeznog doba na Jadranu.

Na kraju preostaje nam da se s nekoliko riječi osvrnemo općenito na ono što smo dosad rekli o nalazima sa svih šest dalmatinskih lokaliteta. Još jednom moramo naglasiti, kao što smo to i prije učinili, da nam glavnu smetnju pri vrednovanju ovih predmeta predstavlja pomanjkanje pouzdanih podataka kako o cjelovitosti samih nalaza tako i nalazišta.

U prvom redu vidimo da su u inventaru ovih nalazišta najbrojniji naočarasti privjesci, inače veoma rado nošena vrst nakita na dalmatinskom području. Ova vrst nakita zastupljena je na 4 od 6 lokaliteta.

Poslije naočarsatih privjesaka po učestalosti dolaze puceta koja su, s obzirom na ondašnje tkanine, imala isključivo dekorativnu funkciju, a ne ulogu dugmadi, osim — možda — u Vojniću. Puceta se sreću na 3 lokaliteta.

Narukvice i ogrlice vidimo na dva lokaliteta, ali ne u identičnim oblicima već s izvjesnim izmjenama. Samo jedanput sretamo naočarastu fibulu i perlice.

Prema raspoloživim podacima vidljivo je da su predmeti, o kojim je bilo govora, dospjeli u zemlju kao grobni prilozii uz pokojnike položene u kamene škrinje, koje su se nalazile u kamenim gomilama. To nam govori za dugotrajno prakticiranu inhumaciju kao oblik sahranjivanja još od početaka brončanog doba, kako smo ustanovili na nekoliko mjesta s obje obale rijeke Cetine na njenom putu kroz dalmatinski krš od izvora do ušća (grobni u gomilama na vrelu rijeke Cetine, Buljani kod Bajagića i Blato n C).

Uz dva otočka nalaza četiri su otkopana na kopnu. Ovo uz ostalo govori da je dalmatinsko područje, uključivši i otoke, u vrijeme prelaza od kasnog

⁵⁴⁾ GLASINAC 1. Zivaljevići, tum. IX, gr. 1; tab. VIII, 4 i 5; Gučevo, tab. V, 2—19, 27 i 29.

⁵⁵⁾ GLASINAC 2, Potpećine, tab. XXXIX, 5.

⁵⁶⁾ DIADORA 1, str. 44 i 75.

⁵⁷⁾ GLASINAC 1, Podlaze, tab. XXV, 3.

⁵⁸⁾ GLASINAC 2, Čitluk, tab. XXXI, 10; Potpećine, tab. XXXVI, 9.

brončanog prema željeznom dobu bilo već prilično dobro, da ne kažemo gusto naseljeno od ilirskog stanovništva.⁵⁹⁾ Ondašnji stanovnici tražili su one terene za privremeni ili trajni boravak gdje su mogli naći osiguran osnovni životni minimum (voda), zatim mogućnost lova i ispaše za svoja stada. Takvo je stanje kod svih obrađivanih lokaliteta. Kričke i Balina glavica nalaze se u onim ambijentima gdje je bio moguć i lov i ispaša stoke, a plodno Petrovo polje ili blagi okolni brežuljci bili su prikladni za zemljoradnju. Slično je i s Potravljem, koje leži na sjevernim padinama brda Svilaja, a ispod njega se prostire ravno polje uz obale Cetine. Ista je situacija i kod Vojnića: na kraškoj visoravni se pružala mogućnost lova i ispaše, a malo niže plodno polje davalo je izvrsne mogućnosti za obradu zemlje. Za Mljet smo već prije kazali, kako su i tamo bili dobri uvjeti za življenje, pozivajući se na velik broj gradina i gomila oko plodnih polja i pašnjaka.

U pogledu pak točnijeg lociranja naselja iz vremena o kojem je riječ, ne možemo ništa pouzdano iznijeti, ali prema autopsiji možemo upozoriti na ogroman broj gomila i gradina, koje su se smjestile po dolinama i glavicama na potezu Drniš — Muć (Andetrium) između kojih su Kričke i Balina glavica. Isto je stanje i nizvodno od vrela do ušća rijeke Cetine, nedaleko čijih obala leže Potravlje i Vojnić. I tu imamo s obje strane korita spomenute rijeke, koja se probija ispod padina Dinare, Kamešnice i Mosora, plodna polja i istaknute glavice, oko kojih i na kojima su smještene tisuće gomila i koja stotina gradina, nikada istraživanih. Prema našim skromnim početnim istraživanjima kamenih gomila oko vrela rijeke Cetine i kod Bajagića, mogli smo ustanoviti gotovo dvomilenijski kontinuitet života na tim terenima. Na žalost na ovom prostranom području nije istražena niti jedna gradina da bismo već sada mogli bilo što kazati u pogledu oblika stanovanja tadašnjeg čovjeka.

Što se tiče vremenskog determiniranja ovog materijala jasno je da se svi nalazi sasvim lijepo uklapaju među oblike šireg halstatskog perioda sjeverozapadnog područja Balkana kao što je to već ranije zapazio Buttler pri obradi materijala iz sjeverne Dalmacije.⁶⁰⁾ U odnosu pak na susjedni liburnski teritorij očituje se ispravnim i Batovićev⁶¹⁾ zaključak da se I faza liburnske kulturne grupe proteže kako na srednje tako i na južno jadransko područje. Daljnja istraživanja i publiciranja arheološkog materijala pokazat će nam da li su u toku kasnijih vjekova na obalama Jadrana nastupila diferenciranja u materijalnoj i duhovnoj kulturi između već afirmiranih Liburna i Dalmata.

⁵⁹⁾ G. NOVAK, Prehistorijski Hvar, Grapčeva špilja, Zagreb 1955, str. 13 i d.

⁶⁰⁾ PZ 1933, str. 287.

⁶¹⁾ ARCH. IUG sv. VI, str. 59.

EINIGE FUNDE AUS DER HALLSTATTERPERIODE IN DALMATIEN

(Zusammenfassung)

Im Laufe der Zeit fanden sich im Archeologischen Museum von Split mehrere bis heute unveröffentlichte Funde ein. Darunter ging der Verfasser auf die Funde aus einigen Ortschaften ein, die uns mehr über die Umstände der Ausgrabung als andere besagen können und die in einen verwandten Zeitabschnitt, d. h. ins Ende der Bronzezeit und in den Anfang der Eisenzeit fallen.

1. MALI VINIK

Die kleine Insel Mali Vinik liegt nordwestlich von der Insel Murter. Wenn man einem Verpackungsvermerk Glauben schenken soll, wurden alle Funde zusammen ausgegraben. Der Verfasser nimmt an, dass es um die Reste eines Grabes, der unter einem Steinhäufen liegen könnte geht. Das Inventar des Grabes (Abb. 2) besteht aus Resten eines rippenförmigen Armbandes, aus Knöpfen und einer brillenförmigen Fibel, alles aus Bronze. Der Verfasser setzt den Fund in den Anfang der II. Phase der Einsenzeit in Liburnien (Ha B₂) und setzt auf diese Weise die früherer Datierung des Batović (Note 5—7 herab (I. Phase).

2. DONJE KRIČKE

Die Ortschaft ist ein Anlieger des Petrovo-Feldes, das östlich von Drniš liegt. Beim Pflügen stiessen die Landleute 1951. an einen Steinhäufen, der eine Grabstätte barg. Im Grab fanden sich 4 brillenförmige Anhängsel in drei Varianten (Abb. 3).

Entsprechende Formen suchte der Verfasser zunächst in Dalmatien, hernach auch in Bosnien auf (Note 9—27). Der Verfasser meint, die Funde fanden im Zeitabschnitt Ha A₂ — B₂ Anwendung, was der I. Phase und den Anfängen der II. Phase der liburnischen Kulturgruppe entspricht.

3. BALINA GLAVICA

Nach Angaben, die dem Verfasser zugänglich waren, wurden die Gegenstände in Lug bzw. Gaj unweit der Balina glavica 1910. ausgegraben. Sie wurden alle zusammen in der Tiefe von 1 m gemeinsam mit römischen Resten gefunden und wurden deswegen anfangs für einen Hort gehalten. Da der Fund aber kein Ergebnis einer Fachforschung ist, meint der Verfasser, dass die Funde auch einem Grab angehören könnten, zumal sich darunter auch gewisse proportionelle Zahlenzusammenhänge erblicken lassen: es wurden zwei brilleförmige Anhängsel, 4 Armbänder und 6 Halsbänder (Torques) (Abb. 4) gefunden. Dafür spricht auch der Umstand, dass der Belag der Funde nicht derselbe ist, dass auch keine Anklebespuren nachgewiesen wurden, die aber gewiss vorhanden wären, wenn die Funde zusammengelegt gewesen wären. Die Ortschaft wurde vorher in der Fachliteratur erwähnt (Note 29—31), jedoch ohne eingehende Beschreibungen und Abbildungen. Was die Datierung betrifft, neigt sich der Verfasser jener des Batović zu (Ha B₁—B₂) und lehnt jene, die Vinski vorgeschlagen hat ab (Ha B₂).

4. POTRAVLJE

Ein Halsband (Torques) (Abb. 5) wurde in der Ortschaft Kunci gornji unweit von Potravlje, westlich von Sinj gefunden. Bisher wurde in Dalmatien nur noch ein Halsband dieser Grösse (Umfang 82 cm) bei Krković (Note 35, 39) ausgegraben. Die gesamte Fläche wurde in der Kerbschnitttechnik verziert (Abb. 5). Dieser Zufallsfund lässt sich zeitlich sehr schwer einreihen. Mit jenem aus Krković verglichen setzt ihn der Verfasser etwa ins Ha B₁.

5. VOJNIC

Unweit von Vojnić und Sabljica kuće liegen mehrere unerforschte Steintumuli. In einem Steintumulus wurden bei den Skelettresten, die darin gefunden wurden auch einige Armbänder und Knöpfe, die der Verfasser in diesem Aufsatz erörtert gefunden (Abb. 6). Entsprechendes suchte der Verfasser im Gebiet von Dalmatien auf: ans Armband von Vojnić erinnert jenes von Galovac (Note 38), während die gefundenen Knöpfe jenen aus Krković (Note 39) Danilo und Babino Polje auf der Insel Mljet nahekommen. Diesen Fund setzt der Verfasser in die erste Phase der liburnischen Kulturgruppe (Ha A₂—B₁) (Note 42).

6. BABINO POLJE

Die archäologischen Funde der Insel Mljet mit vielen Bauwerken und Steintumuli und der antiken Villa von Polače (Note 43) sind schon bekannt. Westlich von Babino Polje stiessen im 1960 Arbeiter, die beim Anlegen einer Strasse beschäftigt waren, auf zwei Steintumuli, die Funde, die hier erörtert werden bargehen.

Die Funde lagen in Grabstätten neben Skeletten in liegender Hockerlage. Es waren keramische Reste und Schmuck aus Bronze (Abb. 7 und 8.). Der Terrakottatopf ist bisher einmalig in dalmatinischen Fundgruben. So erinnert das brillenförmige Anhängsel (Abb. 8, 1) an entsprechende Funde aus Vranjic (Note 45a), während jener von Abb. 8,2 jenen aus Donje Kričke nahekommt (Abb. 3,1). Die Ringe aus Bronze von Abb 8,6. sind jenen aus Krković, Mali Vinik (Abb. 2,2) verwandt. Die Glasperlen lassen sich mit den Funden aus Glasinac vergleichen (Note 56—58). Der Verfasser meint, dass die Funde von Mljet in den Ha B fallen.

Abschliessend versucht der Verfasser einige Schlussfolgerungen, sofern es die unsicheren Angaben über die Funde erlauben zu ziehen. Die Anzahl von brillenartigen Anhängseln in verschiedenen Varianten tut sich unter dem Schmuck hervor, es war auch sonst eine beliebte Schmuckart in Dalmatien im Laufe des letzten Millenniums vor Christi. Dazu noch die Anzahl von Knöpfen. Diese Funde reihen sich anstandslos in entsprechende Funde des Nordwestens der Balkanhalbinsel in der Ha A—B Periode, sowie auch in den angrenzenden liburnischen Phasen aus der ausgehenden Bronzezeit und der anfangender Eisenzeit ein.

Die Inhumation lässt sich auf diesem Gebiet seit Anfang der Bronzezeit belegen, sie setzt sich durch beide letzten Millenniumen vor Christi fort. Zumeist sind es Steintumuligräber. Siedlungen die erörtert wurden liegen in Gebieten, in denen für die illyrische Bevölkerung günstige Lebensbedingungen vorhanden waren — Wasser, Jagdgelegenheit, Weide- und Ackerland, das sich die Flüsse entlang zog. Auf diesen Gebieten leben in unmittelbarer Nähe dieser Siedlungen auch heute Menschen.